

Ur Andra boken om LOTORP. ABF i Finspång, utan år:

SPEL OCH DANS FRÅN FÖRR

"Risinge socken har varit en dansande socken beroende på de stora bruken som fanns på den tiden vid Finspång och Lotorp. Det var mycket spelmän. Vi var säkert ett 30-tal allmogespelmän på fiol. Supigt var det nog och glatt lynne, men också vilda kalabaliker. Jag bar hem min fiol utan halsen flera gånger på grund av att jag använt den till slagträ."

Så berättar Oskar Carlsson, Bjursjöbäck. Han och hans bror Gustaf var båda elever till storspelmannen Carl August Lindblom från Rejmyre. Oskar, född 1878, var omkring sju år gammal då Lindblom kom till hans föräldrahem för att ge den äldre brodern Gustaf lektioner i fiolspel. Oskar passade på att lära sig på samma gång och båda bröderna spelade sedan på bröllop och danser tillsammans med Lindblom.

Vem var då denne storspelman Lindblom ?

Carl August Lindblom, född i Norra Källviken i Skedevi socken 1832, var son till skräddaren (senare kronoffjärdingsmannen) Petter Lindblom och hans hustru Brita Stina Eklund. Petter kom från Askers socken i Närke och Brita Stina från Regna. Som sjuåring fick Lindblom gå och lära sig fiolspel och noter hos klockare Johan Fredrik Österberg i Risinge församling. Det ingick i klockarnas och organisternas arbetsuppgifter att både fungera som spelmän när folk behövde musik och att ge musikundervisning. Klockare Österberg dog 1847. Då var Lindblom 15 år.

Enligt mångas utsago blev Lindblom klockare Österbergs skickligaste och mest kände elev. Han kom att sätta sin prägel på allmogemusiken både i norra Östergötland och sydvästra Södermanland genom att han ofta spelade till dans och lärde ut fiolspelskonsten vart han kom. Ibland arbetade han som smed vid Rejmyre Glasbruk men ofta lämnade han hustrun och de båda barnen ensamma i Åndenäs där familjen bodde. Han vandrade runt i bygderna, arbetade och spelade. Det berättas att han sjöng och visslade jämt och fiolen bar han med sig, hängande på en knapp innanför sin stora smållpiskerock. Men hans begivenhet på starka drycker och en del fruntimmershistorier gav honom inte det bästa ryktet.

Han var murare, målare, tapetsare, urmakare, ja, en riktig tusenkonstnär enligt Alfred Andersson i Lövnäs som var en av Lindbloms fiolelever.

Alfred berättar hur undervisningen gick till: *"Undertecknad, född år 1872 i Lövnäs numera Lotorp, Gustaf Karlsson, Bjursjöbäck sedermera Ekön, född år 1872, död år 1932 samt Johan Andersson, Sankebäck, född år 1874, död år 1941, vi var samtidigt lärpojkar hos C A Lindblom före 1890-talet och några år framåt. Han kom hitåt och var kvar några dagar och skrev noter åt en, sen skrev vi av hos varandra. Ibland gick vi till honom, han bodde i Skedevi ett stycke norr om Rejmyre. Sen fick vi klara oss bäst vi kunde. Jag förstår nu att det inte var detsamma som nutidens ungdom blir skolad. Alla här ovan uppräknade har spelat fiol."*

Vad kosta lärdomen? Det var nog för det mesta frivilligt. Jag minns jag gav Lindblom 10 kr en gång men så var det ju mat och dryck m. m. när han var på besök. Annars var det nog ingenting för det mesta. Men efter penningvärdet, då mot nu, var nog 10 kr en stor slant, när man kunde köpa en fiol för 5 kronor, som min första kosta."

Vi hade musiken för nöjes skull och förtjänste uppehållet genom arbete. Jag har varit bruksarbetare, såg- och brädgårdsarbetare, Gustaf Karlsson, Ekön, var fiskare och Johan Andersson, Sankebäck, var torpare."

Första sidan i Alfred Anderssons notbok visar hur Lindblom lärde ut noter till sina elever:
 Där finns fiolsträngarnas namn, vilket finger man använde, hur motsvarande not såg ut och vad den hette.
 Noternas valör och motsvarande pauser samt olika skalor (där förtecknen inte alltid hamnat helt rätt).

Lindblom tog med sina elever på olika spelningar. Han var eftersökt som dansspelman eftersom han var skicklig. Men det fanns de som trodde att hade man uppnått så stor färdighet och teknik på fiolen, så kunde det inte ha skett på annat sätt än att man hade lärt sig spela av Näcken och därmed sålt sin själ till den Onde. Det var just vad man trodde om Lindblom och han hjälpte själv till med att hålla det ryktet levande. Alfred Andersson säger att: "Lindblom var en riktig spjuver som levde högt på folks enfald. Han hade lite tricks för sig så han inbilla folk att det låg något fördolt bakom. Nu sades det att Näckpolskan ville han inte spela annat än när han fick många supar, så han var medgörlig. Jag minns en gång på 1890-talet. Jag var med i Igelfors i Regna socken. Då fram på natten spela han Näckpolskan och så sjöng han: 'Söte käre faen ta mig inte än', och då var inte underligt att folk trodde han var försvuren åt den Onde.

Lindblom tala också om hur det gick till när bord och stolar dansa, ty det gjorde de ibland när han spela. Han hade snören som han band om stolsbenen och så om sina ben. När det led fram på natten och gubbarna blev lagom fulla då rök han med benen och då började också stolarna att röra på sig.

Det var ju nästan mörkt i stugorna så därför gick det också bra att spela så elden lyste om fiolen. Det gick så till att på 1800-talet fanns det fosforstickor och det var bara att ta en bunt och hartsa stråken med och sedan stryka fiolen så lyste det, ty fosfor behöver ju bara 40 graders värme så lyser den. Så var det ett annat trollerinumner som gjorde stor effekt också. Förr fanns inga spännpapperstak utan det var brädpanel. När han så spela kunde han kasta upp stråken och då fastna den i taket. Det var ju ingen som kunde räkna ut det annat än att det var en osynlig hjälpreda som stod till tjänst, men annars var det så att han hade en liten nål i spetsen på stråken och den fastna i bräderna, så enkel var den saken. "

Carl August Lindblom måste ha varit en spännande musiklärare som också lärde ut sina bästa trix till eleverna. En av hans mera kända elever var Josef Alm från Norrköping som i över 30 år turnerade med bondkomikern Mauritz Björk, mera känd som Anners Annersa på Hultet. Även Lotorp fick besök och roades av dem på 1920-talet.

Oskar Karlsson, Bjursjöbäck, finns med i folkmusiksamlingen Svenska låtar, Östergötland. Låtarna hade han efter sin

läromästare Lindblom. I en uppteckning berättar Oskar hur man roade sig i trakten. En del har äldre berättat för honom och annat har han upplevt själv.

"Här var den vanan att man inte fick dansa före man hade läst fram. Det ansågs mycket ogudaktigt om någon gjorde det. Man lärde sig dansa av de äldre syskonen eller kamrater. Föräldrar som varit dansare lärde också. Bästa tillfällena var när man hade tillställningar i familjen. Fyra eller fem familjer gick till varandra och hade lite kaffe och sedan lite dans. Jag fick för det mesta spela fast jag bara var 9 år. Föräldrarnas inställning till dansen var av olika meningar. Somliga var emot, somliga tyckte att det var som det skulle.

Det var ett ställe som kallades Korsvägen. Här var en stor, slät plan där jag spelat hundrade gånger och där har dansats före min födelse. Det var på sommaren som det dansades där och så länge logen var tom fick man dansa där också. På vintern fick dom dansa i en kolkammare vid Lotorps bruk. Det var matrum för smältsmederna. Också bagarstugan, när höstbaket var över, fick man begagna. Torget var också en dansplats på sommaren och ett vägskäl i skogen mellan Mottorp och Bottorp. Även broar och båtbyggor användes. Sedan kom dansbanorna och då upphörde dessa ställen.

Danstillställningar gick också i tur och ordning från den ena gården till den andra på var lördag. En pojke i byn hade i uppdrag att ordna om dansen. Var det på vintern bjöd värdfolket på kaffe. På sommaren var det på logen. Det var somliga bönder som man inte alls fick komma till men andra åter tyckte det var ett nöje och deltog i dansen. Dansen var på vintern inomhus. Möblerna flyttades undan. De tyngsta ställdes i något hörn. Man skramlade till en slant till värdfolket, vilket mottogs med tacksamhet. På vintern började man vid 8-tiden och slutade 12. På sommaren vid 10 och till 2 eller 3. I betalning kunde man som spelman få 2 eller 3 kronor, sällan översteg det 3 kronor, men på den tiden ansågs det vara bra betalt. Musiken var fiol.

Beställningar av danser förekom, i synnerhet hambo. Det var ej alla som kunde hambo lika bra och då passade den som kunde på att beställa så det blev hambo.

Jag har fått både pengar och ibland blev jag bjuden på en stor sup för att spela en sån.

En sed man hade var att skriva nummer. Man skrev dubbla nummer och så blandades de i en stor hatt. Sedan fick en flicka och en pojke ta var sitt nummer tills alla numren var utdelade. N:o 1 fick dansa med n:o 1 och så undan för undan.

En spelman ser allt. Jag har sett att om en flicka såg att en pojke skulle komma och bjuda upp henne och hon inte ville dansa med honom, passade två flickor på och började dansa med varandra för att undkomma uppbjudningen. Spelmännen varskodde om damernas dans och då var det damerna som bjöd upp. Damernas vals var det vanliga. Det var också spelmännen som skötte om den dans som kallades för flickornas tjuvdans. Två flickor gick upp och började dansa med varandra. När dansen kom igång släppte de varandra och började sin tjuvstart. Den var bland de roligaste danserna. Till spelmansbetalning förekom upptagning när dansen pågått halva danstiden. Då spelades Kopparslagaren och då började man ta upp portmonnän och det bjöds på brännvin så man skulle bli lite lagom, som det hette.

Bröllopet var jämt i flickans hem och musiken var här fiol. Det bjöds på mat och kaffe och brännvin så spelman ramlade av stolen. Sen var det slut med dansen, men det var vid 1888 års tid som det tillgick på det viset.

Midsommar var mycket populär. Då kläddes en stång och spelades en låt när stängen restes. Sen spelades en vals som hette Midsommarvalsens (efter Lindblom) och då fick endast de som reste stängen dansa. Vals, polka, shottis och hambo var danserna.

Dans vid husförhör har förekommit. En gång, som jag hört av en gammal man vid Tjuttorp, där var även prästen med. Först predikade prästen om yttersta domen varvid en gammal bondgubbe, kallad Ole, sade till prästen sedan förhöret var slut: 'Ja ska säga dej att jag tror inte så mycke på de där.' Prästen svarade då: 'Just inte ja heller.'

Det var vanligt på bondlandet att efter auktionernas slut blev det dans. Lindblom lär ibland ha spelat på auktionerna

vid Tjuttorp ett par dagar i sträck. Även vid marknader var det dans. Det var en trollkonstnär som även hade en dockcirkus och han for från den ena marknaden till den andra. Hans namn var Livengren och han hade föreställningar på dagen och på kvällen blev det dans. Min bror och jag spelade många gånger åt honom. På Regnamarken fick vi hoppa ut genom tältet för att rädda oss från ett vilt slagsmål. Det var socknarna som 'grålat sta emellan'.

Det finns skilda meningar om dansandets anseende. Det var ju mycket superi av männen och de som hatade dansen hittade på många fel om uteliv och osedlighet. Jag som spelade på dans när jag var 12 år ansågs som ett satans barn och blev angripen ibland. När jag varit borta och spelat på dans så fanns det många personer som jag ogärna ville möta dagen därpå. De religiösa skyllde på mig, om jag inte spela så blev det ingen dans. Jag spelade en gång vid Igelfors bruk. Det var dans i en liten uthusbyggnad. Vid 12-tiden kom man från bönehuset. för det var en förfärlig väckelse som gått fram. De kastade sig på knä och började att bedja och ropa på Gud och om jag inte gav mig iväg så skulle strängarna skäras av, så vi fick loma oss iväg. Men några åtgärder från präst eller myndigheter förekom inte vad jag vet."

När dansbanor började byggas vid sekelskiftet tog dragspel och hornmusik över dansmusiken. Första dansbanan i Lotorp byggdes på Bruket 1898 vid brukskontoret (nuvarande södra fotbollsmålet på Bruksvallen). Den flyttades sedan till Lugnet-området i skogen öster om nuvarande Kantarevägen.

Margareta Höglund

Alfred Anderssons och Oskar Carlssons berättelser är hämtade ur Nordiska Museets etnologiska undersökning från 1945. Vissa språkliga ändringar har gjorts.

Dansbanan låg i närheten av likboden bakom bostadshuset Lugnet. På bilden dansar man hambo. Då krävdes att damernas eleganta hallar var ordentligt fästade med långa hattnålar. Bilden är från 1908

